

Dr. Prokopovitsch László Tivadar

A román közigazgatási perjogi alapelvek rendszere

The System of Fundamental Principles of Romanian Administrative Litigation Law

ÖSSZEFOGLALÁS

A hazai közigazgatási perjog tekintetében több tanulmány mutatta be a jelenleg hatályos rendszerre kiemelt hatást gyakorló francia, német és osztrák perjog szabályait és működését. A jelen tanulmány ezen jelentős külföldi modellek bemutatása helyett Románia közigazgatási peres eljárási rendszerének vizsgálatát tűzte ki célul, különös tekintettel az alapelvek rendszerére. A témaválasztás indoka a volt kommunista országok közigazgatási perjogának azon jellegzetessége, hogy a hatékony jogvédelem alapelve más országokban működő közigazgatási felülvizsgálati rendszerek részbeni inkorporálásával, és csak kisebb részben a hazai joguk evolúciója útján jött létre, amely vegyes alapelvei rendszert eredményezett. A jelen tanulmány Románia, mint másik posztkommunista ország közigazgatási perjogának hatályos szabályait kívánja bemutatni, amely ország közigazgatási perjoga nagyrészt feldolgozatlan a hazai szakirodalomban. A Román közigazgatási perjog a következő három szempont mentén; fórumrendszer, jogforrások, alapelvei rendszer kerül ismertetésre.

Journal of Economic Literature (JEL)

kódok: H11, K23, K41, K49

Kulcsszavak: közigazgatási eljárás, közigazgatási per, eljárásjog, alapelvek

SUMMARY

In relation to Hungarian administrative litigation law, several studies have examined the rules and functioning of French, German, and Austrian litigation law, which have had a significant influence on the current system. Rather than presenting these major foreign models, this study aims to examine Romania's administrative litigation system, with particular emphasis on its system of fundamental principles. The choice of this topic is justified by the characteristic feature of administrative litigation law in former communist countries: the principle of effective legal protection was established partly through the incorporation of administrative review systems operating in other countries, and only to a lesser extent through the evolution of their own domestic law, resulting in a mixed system of principles. This study aims to present the current rules of

DR. PROKOPOVITSCH LÁSZLÓ TIVADAR, ügyvéd, PhD hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (laszlo.prokopovitsch@prokopovitsch.hu)

administrative litigation law in Romania, as another post-communist country whose administrative litigation law remains largely unexplored in the domestic literature. Romanian administrative litigation law is presented from the following three perspectives: the court structure, the sources of law, and the system of fundamental principles.

Journal of Economic Literature (JEL)

codes: H11, K23, K41, K49

Keywords: administrative procedure, administrative litigation, procedural law, fundamental principles

BEVEZETÉS

A közigazgatási peres eljárás a polgári pereknek egyik azon területe, amelyen az elmúlt évtizedekben zajló társadalmi változások legjobban, és legrészletesebben nyomon követhetőek, különös tekintettel a rendszerváltás utáni időszak jogfejlődésére. Ez a jogállamiság eszméjének és alkotmányos elvének a közigazgatási (hatósági) döntéshozatallal szembeni elvárásából következik.

Az európai jogfejlődés a közigazgatási bíráskodás szabályozása tekintetben jelentős eltéréseket mutat az egyes országokban, mindamellett, hogy az Európai Unió Bírósága (EuB) által a CJEU – Unibet (C-432/05) ügyben megállapítottak szerint minden tagállammal szemben elvárás volt, hogy a közigazgatással szembeni hatékony jogvédelmet megteremtse. Ezáltal az effektív jogvédelem elve az európai országok közös vonásaként érvényesül különböző szabályozási technikákon, eltérő közigazgatási per jogi alapelvei rendszer kidolgozásán keresztül. A különböző európai modelleknek a számos nemzeti sajátosság ellenére felfedezhető közös vonásai, egy erőteljes egységesülési folyamatot vázolnak fel, és ezt nevezi a jogirodalom

és jogtudomány *európaizálódásnak* (F. Rozsnyai, 2010:123).

Hazánkkal szomszédos Románia közigazgatási perjogának vizsgálata a magyar jogi szakirodalom talán kevésbé kiaknázott területe, áttekintése hazánk jogfejlődése szempontjából ugyanakkor hasznos, mert a szimpla ismeretszerzésen túl megalapozottan feltehető a hipotézis, hogy egy másik posztkommunista ország közigazgatási perjoga a magyarhoz hasonlóan fejlődött, továbbá a hazai vonatkozásban ismert nemzetközi hatások ugyanúgy megjelennek egy hasonló társadalmi-politikai változásokon átesett országban.

A jelen tanulmány Románia közigazgatási perjogának hatályos szabályait kívánja bemutatni elsősorban az alapelvek tükrében, az európaizálódás hatására kialakult román szabályozási modell megismerése érdekében, az alábbi szempontrendszer alapján: (1) szervezeti struktúra (fórumrendszer), (2) jogforrási rendszer, (3) alapelvei rendszer.

A ROMÁN KÖZIGAZGATÁSI ELJÁRÁS
SZERVEZETRENDSZERE

Az alábbiakban elsőként a román fórumrendszer kerül áttekintésre a közigazgatási eljárási rendszer megértése és elemzése érdekében, különös tekintettel arra, hogy a közigazgatási eljárás alapelvei érvényesülésének bemutatása nem végezhető el anélkül, hogy a peres eljárást megelőző közigazgatási eljárás szintjeivel ne lennének előzetesen, legalább vázlatosan tisztában. A következőkben vizsgáljuk meg, hogy Romániában a közigazgatási eljárás és a peres eljárás milyen szervezetrendszerben működik.

A közigazgatási eljárás szintjei

Előljáróban a román közigazgatási eljárás sajátosságaként kiemelendő, hogy nincs egy-

séges általános közigazgatási eljárási kódex, hanem az eljárási szabályok ágazati jogszabályokban jelennek meg. A jogorvoslati rendszer ugyanakkor egységes logikát követ, a következők szerint.

A román rendszerben a közigazgatási döntések ellen főszabály szerint igénybe vehető egy közigazgatási jogorvoslati forma, az ún. *recurs administrativ prealabil* (előzetes közigazgatási jogorvoslat), amelynek a román közigazgatási perrendtartás, a *Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004*, 7. cikke adja a jogszabályi alapját. Ez a jogorvoslat vagy a döntést hozó szervhez (*recurs gracieux*) vagy a felettes szervhez (*recurs ierarhic*) nyújtható be a bírósági eljárást megelőző felülvizsgálat érdekében. A szakirodalom hangsúlyozza, hogy ez a megoldás a francia modellhez hasonló (Iorgovan, 2005:461-463), kvázi másodfokként működik (Petrescu, 2012:84), bár nem minden esetben kötelező (Tofan, 2017:106).

A román közigazgatási szabályozást áttekintve azt mondhatjuk, hogy főszabály szerint és általában véve köteles a fél az előzetes közigazgatási jogorvoslat kimerítésére a bírósághoz fordulás előtt. A *Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004*, 7. cikk (1) bekezdése értelmében az előzetes közigazgatási jogorvoslat ugyanis kötelező előfeltétele a bírósági eljárásnak, és elmulasztása rendszerint a kereset elfogadhatatlanná minősítését eredményezi. Álláspontunk szerint ez a rendszer a román eljárásjog egyik kulcselemének tekinthető.

A főszabály alóli kivételekkel is találkozunk a jogi szabályozás áttekintése során, amikor is a közigazgatási eljárás ténylegesen egyfokúvá válik. Nincs helye *recurs administrativ prealabil*, azaz előzetes közigazgatási jogorvoslat igénybevételének azokban az esetekben, ha nincs megfelelő felettes szerv a jogorvoslat elbírálására, vagy a jogszabály nem írja elő kötelező jelleggel az előzetes jogorvoslatot. Ezekben az esetekben

a jogorvoslat közvetlenül bíróság előtt történik előzetes közigazgatási eljárási jogorvoslat nélkül. A szakirodalom ezt a rendszert kötelező, de nem univerzális előzetes jogorvoslati modellként írja le (Dragoș, 2023: különösen 56–57, 222–231, 239).

Összefoglalva, a román közigazgatási eljárás fő jellemzője vizsgálatunk alapján a következő: az eljárás funkcionálisan kétfokú, főszabály szerint kötelező előzetes közigazgatási jogorvoslat következtében, amely szerkezetileg sokszor egyfokúvá válik a kivételek által.

A közigazgatási peres eljárás szintjei

A következőkben tekintsük át a közigazgatási per fórumrendszerét. A közigazgatási bírászkodás rendelkezik önálló kódexszel: a már említett *Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004* (továbbiakban: *Legea nr. 554/2004*) szabályozza a közigazgatási peres eljárást.

Jellemző sajátossága az eljárási szinteknek, hogy a közigazgatási bírászkodás a rendes bírósági rendszeren belül történik specializált tanácsok és kollégiumok keretében, azaz a közigazgatási bírászkodás nem különül el teljesen a polgári igazságszolgáltatástól, hanem annak szervezeti keretében működik (Săraru, 2017:232). Ennek megfelelően, a *Legea nr. 554/2004*, 10. cikk értelmében elsőfokon a törvényszékek, az ún. Tribunal közigazgatási és fiskális tanácsai járnak el. A jogi szabályozás áttekintése alapján arra juthatunk, hogy az elsőfokú közigazgatási bírászkodás lényege és legfőbb jellemzője, hogy a bíróságok teljeskörű felülvizsgálatot végeznek: nem csak jog-, hanem ténykérdésekben is döntenek.

Másodfokon fellebbviteli bíróságok, a Curtea de Apel járnak el a *Legea nr. 554/2004*, 10. cikke és a 20. cikk alapján, amelynek rendelkezése szerint a másodfok fellebbviteli jellegű jogorvoslat, és teljeskörű felülvizsgálatot

biztosít (Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004, Art. 10 és Art. 20).

Vizsgálatunk alapján a román rendszer sajátosságaként észleltük, hogy bizonyos esetekben a legfelsőbb bíróság, a Înalta Curte de Casație și Justiție (továbbiakban: ICCJ) eljárhat felülvizsgálati (*recurs*) fórumként, amely hatáskör a polgári perrendtartás, a Codul de procedură civilă rendelkezésein és a Legea nr. 554/2004, 20. cikkén alapul. Az ICCJ eljárása által tehát a román modell szabályoz harmadfokú eljárást, ez azonban nem minden ügyben vehető igénybe, és kizárólag jogkérdésre korlátozódik (Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă Art. 483 alin. (3), Art. 493, Art. 497).

A fentiek alapján összegzésként levonhatjuk a következtetést, hogy a román közigazgatási bíráskodás kétfokú rendszerben, a Tribunal elsőfokú eljárását követő Curtea de Apel fellebbezési eljárásából tevődik össze, amely kivételesen háromfokúvá válhat az ICCJ bevonása által.

Az ismertetett háromszintű rendszertől bizonyos ügyekben kivételeket, eltéréseket találunk. A Legea nr. 554/2004, 10. cikke alapján meghatározott esetekben a Curtea de Apel első és egyben utolsó fokon jár el (ilyenek pl. központi közigazgatási szervek döntései), eltérve ezáltal az általános szabályok szerinti háromfokú fórumrendtől (Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004, Art. 10). Ez a kivétel elsősre a francia modellre való hasonlóságot vetheti fel bennünk, de a hasonlóság inkább látszólagos e körben. A Curtea de Apel első és egyben utolsó fokú hatásköre a hatásköri koncentráció logikáján alapul, és továbbra is egyedi közigazgatási jogviták elbírálását jelenti (Legea nr. 554/2004, 10. cikk) (Manta, 2015:17-18), míg a franciáknál a Conseil d'État hasonló hatásköre inkább a normatív vagy országos jelentőségű ügyek centralizált kontrolljához kapcsolódik (CJA L311-1) (Chapus, 2004:382-387). Ezáltal

a két modell ugyan funkcionálisan hasonló, de dogmatikailag eltérő alapokon nyugszik.

Összefoglalva a fórumrendszerről

Összefoglalva az áttekintetteket: a román közigazgatási rendszerben a közigazgatási eljárás sajátos módon az előzetes közigazgatási jogorvoslat intézményére épül, amely funkcionálisan kétfokúvá teszi az eljárást, azzal, hogy kivételes esetekben nem kötelező az előzetes jogorvoslat, így egyfokúvá válik az eljárás (Tăbărcă, 2009:89-96). A jogszabályok megvizsgálása alapján kijelenthetjük, hogy a közigazgatási bíráskodás főszabály szerint kétfokú struktúrában működik (Tribunal, majd Curtea de Apel eljárása), ez azonban bizonyos esetekben a legfelsőbb bíróság bevonásával háromszintűvé bővíthet, illetve kivételesen, meghatározott ügyekben a Curtea de Apel első és egyben utolsó fokú fórumként való eljárása eltér a háromfokú rendszertől.

A ROMÁN KÖZIGAZGATÁSI ELJÁRÁSJOG JOGFORRÁSI RENDSZERE

A fórumrendszer megismerése után a közigazgatási eljárást és peres eljárást szabályozó jogforrások rendszert vetjük górcső alá, amelyre visszatérően hivatkozunk a későbbiekben az alapelvi rendszer áttekintése keretében, ezért kiemelt hangsúlyt érdemel.

A közigazgatási bíráskodás rendszerének alkotmányos alapját Románia Alkotmánya biztosítja, különösen a bírósághoz fordulás jogának és a jogállamiság elvének szabályozása által. A jogforrások között elsőként ezáltal az Alkotmány, a Constituția României, azon belül különösen az Art. 21 és az Art. 52 rendelkezései érdemelnek említést.

A közigazgatási peres eljárás legfőbb jogforrása a már hivatkozott *Legea contenciosu-*

lui administrativ nr. 554/2004 (azaz Legea nr. 554/2004), amely a közigazgatási perrendtartás önálló kódexe. Ez egy önálló közigazgatási perrendtartásnak tekinthető törvény, amely meghatározza többek között a kereseti formákat, az eljárási határidőket, a bizonyítás rendjét és a jogorvoslatokat.

Nem tekinthetünk el a polgári perrendtartás, a Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă (továbbiakban: CPC) említésétől, tekintettel arra, hogy az a közigazgatási perekben háttérjogként alkalmazható. Az alábbiakban lássunk erre néhány példát.

A CPC rendelkezéseinek közigazgatási peres eljárásokban való alkalmazására példaként az Art. 413 rendelkezése szerinti, az eljárás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezések említendők, amelyet kifejezetten alkalmazott az Înalta Curte de Casație și Justiție Secția de contencios administrativ și fiscal, decizia nr. 186/2023 számú döntésében, amikor a közigazgatási perben másik folyamatban lévő ügy előkérdés jellege miatti felfüggesztésről határozott. Másik példaként felhozható a fél halála miatt bekövetkező jogutódlás eljárási szabályai, amelyeknek a CPC Art. 412 alin. (1) pct. 1, valamint ahhoz kapcsolódóan a CPC Art. 153, 160 foglalt rendelkezései tekintetében mondta ki az ICCJ a már hivatkozott döntésében, hogy a fél halála esetén a közigazgatási perben is kötelező a polgári perrendtartás szerinti felfüggesztés alkalmazása (ICCJ, Secția de contencios administrativ și fiscal, decizia nr. 186 din 7 februarie 2023). Végezetül példaként emeljük ki a CPC-nek a bizonyítás, így különösen a bizonyítási teher, a bizonyítási eszközök, a határidők és perbeli cselekmények vonatkozásában általános háttérjogi szerepét, a bizonyítást ugyanis a Legea nr. 554/2004 nem szabályozza teljeskörűen, ezért automatikusan a polgári perjogi szabályok irányadóak. A román szakirodalom e jellegzetesség tekintetében kiemeli, hogy a

rendszer „kevert jellegű, amely a közigazgatási és polgári perjog elemeit ötvözi.”¹ (Tofan, 2017:232-233).

A ROMÁN KÖZIGAZGATÁSI ELJÁRÁSJOG ALAPELVI RENDSZERE

A román közigazgatási perjogról a fórumrendszer és a jogforrások áttekintését követően azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a kontinentális jogcsaládon belül olyan modellt képvisel, amelyben a közigazgatási aktusok bírósági kontrollja áll a középpontban (hiszen az előzetes jogorvoslat nem kötelező minden esetben), miközben az eljárásjogi működés számos ponton a polgári perrendtartás háttérzabályaira támaszkodik.

A román rendszer egyik lényeges sajátosságának tartjuk, hogy a közigazgatási per nem különül el hermetikusan a polgári eljárásjegtől, amely az alapelvek tekintetében kiemelten releváns: a különös közigazgatási perjogi szabályokat a Codul de procedură civilă rendelkezései egészítik ki, amennyiben azok nem összeegyeztethetetlenek a közhatalmi jogviszonyok sajátosságaival (Legea nr. 554/2004, Art. 28). E sajátosságot a szakirodalom is hangsúlyozza, amikor a román közigazgatási jog és igazságszolgáltatás európaizálásáról, illetve a bírósági kontroll és az előzetes közigazgatási jogorvoslat kapcsolatáról ír (Dragoș–Neamțu, 2009:87-98) (Dragoș–Swora–Skoczylas, 2012:38-54).

A jelen fejezet célja a következőkben a román közigazgatási perjog alapelvi rendszerének átfogó elemzése négy dimenzióban: (1) kodifikált alapelvek, (2) a polgári perrendtartás szubszidiárius szerepe, (3) alkotmányos és nemzetközi keretek, (4) a bírói gyakorlat szerepe.

A közigazgatási per kodifikált alapelvei

A jogszabályok megvizsgálásából arra jutotunk, hogy a román rendszer sajátossága, hogy a közigazgatási perekben érvényesülő, kodifikált alapelvek nem kizárólag egyetlen „alapelvi fejezetben” jelennek meg, hanem forrásaik egyrészt magában a Legea nr. 554/2004-ben található meg, másrészt a polgári perrendtartás alapelveiben, harmadrészt pedig az alkotmányos és európai emberi jogi normákban. Ez a többszintű forrásrendszer jól mutatja, hogy a román közigazgatási perjog egyszerre különös közjogi eljárás és a közös eljárásjogból táplálkozó peres mechanizmus (Dragoș–Neamțu, 2009:87-98) (Iorgovan, 2005:350-360). Az alábbiakban elsőként ezen összetett rendszerben a normatív kodifikáció szintjén megjelenő legfontosabb alapelvek kerülnek áttekintésre.

A jogvédelemhez való jog

Kiindulópontunk a bírósági jogvédelemhez való jog (*dreptul la contencios administrativ*, vagy másképp bírósághoz fordulás joga: *accesul liber la justiție*), amely magasabb szintű normában, alkotmányos szinten kerül szabályozásra: az Alkotmány, a Constituția României 21. cikke az igazságszolgáltatáshoz való szabad hozzáférés, az 52. cikk pedig a közhatalom által megsértett jog vagy jogos érdek bírói védelme formájában rögzíti. Ezen alapelv a peres eljárás szabályozásának szintjén, az LCA 1. cikkében is megjelenik, amely ehhez kapcsolódva kimondja, hogy az a személy, aki valamely jogában vagy jogos érdekében sérelmet szenvedett közigazgatási aktus vagy a kérelem határidőn belüli el nem bírálása miatt, a közigazgatási bírósághoz fordulhat.

Álláspontunk szerint ez az elv funkcionálisan megfeleltethető az effektív bírói jogvédelem európai követelményének. A román szakiro-

dalom és a rendszerleíró tudományos munkák is abból indulnak ki, hogy a közigazgatási per a közigazgatás törvényességi kontrolljának és az egyéni jogvédelemnek egyaránt eszköze (Dragoș–Neamțu, 2009:87-98) (ACA-Europe country report - Romania, 2017) (Iorgovan, 2005:350-360), amely tartalmilag a hatékony jogvédelem elvének érvényesülését jelenti, de a normatív szabályokon túl ezen alapelv tekintetében kiemeleten fontos a bírói jogfejlesztés, melyre a későbbiekben fogunk rátérni.

A legalitás elve

A román közigazgatási perjog középpontjában a legalitás elve áll vizsgálatunk szerint. Az LCA a közigazgatási pert olyan jogvitaként határozza meg, amely közigazgatási aktus kibocsátásából, megkötéséből, jogellenes hallgatásból vagy indokolatlan elutasításból ered, és amelyet a közigazgatási bíróság old meg (Legea nr. 554/2004, Art. 2 alin. (1) lit. f)). Ezen fogalommeghatározással összefüggésben az LCA az 1. cikk (1) bekezdésében, azaz rögtön a jogszabály elején, kiemelt helyen szabályozza a principiul legalității, azaz törvényesség elvét, amely a közigazgatási bíráskodás alapvető feladatát akként fogalmazza meg, hogy a bíróság a közigazgatási aktus jogszerűségét vizsgálja (Vedinas, 2020:520-550). A per célja ebből következően elsődlegesen a közigazgatási cselekvés jogszerűségének kontrollja, nem pusztán a felek közötti magánjogi jogvita eldöntése (ACA-Europe country report - Romania, 2017), amely alapelv tehát a hatékony jogorvoslat elvét és a törvényesség elvét együttesen tartalmazza. Ezen alapelv a francia *recours pour excès de pouvoir*, azaz hatáskör túllépés miatti jogorvoslat jogintézményének jelentős hatásait is mutatja (Iorgovan, 2005:350-360).

A kontradiktórius eljárás elve

A principiul contradictorialităţii, azaz a kontradiktórius eljárás elvét a polgári perrendtartás alapelvei között találhatjuk kifejezetten nevesített elvként, amely háttérjogszabályként való alkalmazására tekintettel értelemszerűen a közigazgatási perekben is érvényesül. A CPC 14. cikke szerint a bíróság a felek idézése vagy megjelenése nélkül főszabály szerint nem dönthet, és a felek számára biztosítani kell, hogy a tény- és jogkérdésekben nyilatkozhassanak.

A közigazgatási perben ezen alapelv alkalmazását több szinten is alá tudjuk támasztani: egyrészt az LCA 28. cikke a CPC-t háttérjogként rendeli alkalmazni, másrészt az LCA maga is utal az adminisztratív-jurisdikcionális eljárások esetében a kontradiktórius jellegre és a védelemhez való jogra (Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004, különösen Art. 2 alin. (1) lit. f), Art. 4, Art. 14–15, Art. 23, Art. 24, Art. 28). Az alapelv lényege értelmében a feleknek joguk van az iratok megismerésére, nyilatkozatok megtételére, és különösen jogosutak egymás állításaira reagálni (Tofan, 2017:280-295). Hangsúlyozottan fontosnak tartjuk kiemelni, hogy ezen klasszikusan polgári perjogi alapelv érvényesülése ellentétben áll az inkvizitórius jellegű modellekben érvényesülő hivatalbóliság elvének erőteljes jelenlétével, amelyre a későbbiekben visszatérünk.

A fegyveregyenlőség és a tisztességes eljárás

A fegyveregyenlőség elve (egalitatea armelor) újabb klasszikusan polgári perjogi alapelv, amelynek alkotmányos és nemzetközi jogi gyökerei is vannak: CPC 8. cikke az eljárási jogok egyenlő gyakorlását garantálja, míg a román Alkotmány 21. cikk (3) bekezdése a tisztességes eljáráshoz és az ésszerű időn belüli elbíráláshoz való jogot rögzíti, mindez pedig az EJEE 6. cikke szerinti tisztességes tárgyaláshoz való jogból levezetve érvényesül a peres eljárásokban.

A közigazgatási perben a fegyveregyenlőség elvét különös jelentőségűnek tartjuk, melyre a szakirodalom is kitér, azon indokból, hogy az egyik oldalon rendszerint közhatalmi szerv, a másikon magánfél áll. A per egyensúlyát tehát nem csak formális, hanem tényleges értelemben is biztosítani kell (Iorgovan, 2005:350-360).

A hivatalbóliság korlátozott elve

A principiul rolului activ al judecătorului, azaz a bíróság aktív szerepvállalása, a hivatalbóliság elve a jogi szabályozás áttekintése alapján, a román modellben sajátosan nem a közigazgatási perrendtartásban szabályozott, speciális alapelvként jelenik meg a kodifikáció szintjén, hanem a CPC 22. cikke, tehát a polgári peres eljárási kódex írja elő a bíróság tényfeltárási kötelezettségét a közigazgatási perekben is alkalmazandó módon. A román közigazgatási perben a bíró nem pusztán passzív arbitri szerepet tölt be. A CPC 22. cikke szerint a bírónak törekednie kell az ügy ténybeli és jogi tisztázására – ugyanakkor ez az aktív szerep nem oldja fel a kereseti kérelem és a felek eljárási jogainak kereteit a kontradiktórius eljárás alapelvének egyidejű érvényesüléséből következően.

A hivatalbóliság alapelve értelmében a bíróság aktívan részt vesz a tényállás feltárásában, ami az inquisitórius jelleg megnyilvánulása (Vedinas, 2020: 550-560). A román közigazgatási perben mindennek különös a jelentősége, mert a fogalom meghatározás szerint a per tárgya gyakran egy közhatalmi döntés jogszerűségének kontrollja, amelynél a bíróságnak a tényállás és a közigazgatási jogi keret pontos feltárása nélkülözhetetlen (Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004 Art. 2 alin. (1) lit. f), Art. 28 és Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă, Art. 22).

A bíróság aktív szerepe az eljárásban tehát a román rendszerben is megjelenik hasonlóan más európai modellekhez, azonban koránt sem

olyan erőteljesen, mint például a német rendszerben (ACA-Europe country report - Romania, 2017), ahol az *Amtsermittlungsgrundsatz* a Bunderverwaltungsgericht elvi jelentőséggel kimondott tétele szerint strukturális alapelveként érvényesül (Bunderverwaltungsgericht, Urteil vom 26.02.1987 – 3 C 85.84, BVerwGE 77, 150).

A nyilvánosság elve

A nyilvánosság elve a CPC 17. cikkében szabályozott alapelv, tehát ugyancsak a polgári perekben gyökerező, a háttérjogszabályi jelleg miatt alkalmazásra kerülő alapelvről van szó. A CPC 17. cikke szerint a bírósági tárgyalások nyilvánosak, kivéve a törvényben meghatározott eseteket. Ezen alapelvet azért tartjuk fontosnak kiemelni, mert a közigazgatási perekben a nyilvánosság nem csupán eljárási garancia, hanem a közigazgatás feletti demokratikus kontroll egyik eleme is. Ezt a román rendszerleíró szakanyag is hangsúlyozza, amikor rögzíti, hogy a közigazgatási jogvitákat sürgősen és nyilvános ülésen kell tárgyalni (ACA-Europe country report - Romania, 2017).

Az effektív jogvédelem és az ideiglenes védelem

Az effektív jogvédelem elve esetében már sajátos közigazgatási perjogi alapelvről beszélhetünk, a kodifikáció szintjén azonban általános jelleggel megfogalmazott alapelvet nem találunk a román jogi szabályozásban. Az LCA 14–15. cikkeiben foglalt ideiglenes jogvédelem (*act suspension*) jogintézményében fedezhetjük fel a hatékony jogvédelem elvének kodifikált jogszabályi megjelenését, azaz nem általános elv, hanem eljárási jogintézmény tükrözi jelenlétét. Az effektív jogvédelem a közigazgatási perjog általános alapelveként ezáltal nem a jogszabályok, hanem a bírói jogfejlesztés, különösen a Curtea Constituțională a României döntései által, valamint az EJEE 6. cikke hatására jelent

meg a román rendszerben, kimondva, hogy a közigazgatási peres eljárás célja a tényleges jogvédelem biztosítása, amely bírói gyakorlat a későbbiekben kerül ismertetésre.

A kodifikált szabályokban az effektív jogvédelem álláspontunk szerint egyik legfontosabb eszköze az *act administrativ* végrehajtásának felfüggesztése. Az LCA 14. cikke lehetővé teszi, hogy „jól indokolt esetben” és „közvetlenül fenyegető kár” megelőzése érdekében a bíróság elrendelje a végrehajtás felfüggesztését, míg a 15. cikk szerint ugyanez a főkeresetben is kérhető, és a felfüggesztés a végleges döntésig fennmaradhat. Ez a konstrukció azt szolgálja, hogy a jogvédelem ne váljon illuzórikussá pusztán azért, mert a sérelmes közigazgatási aktust közben végrehajtják (Tofan, 2017:280-295). Ezáltal a jogintézmény az effektív jogvédelem elvének gyakorlati megvalósulását tükrözi eljárásjogi jogintézmény kodifikálása által.

A román jogi szabályozás összehasonlító rendszerben való vizsgálata alapján azt mondhatjuk, hogy a hatékony jogvédelem elve vonatkozásában alkalmazott szabályozási logikája a francia közigazgatási perjogi rendszerhez tehető hasonlatossá. Franciaországban a bírói gyakorlatban, a Conseil d'État által a *Dame Lamotte* ügyben 1950-ben megalkotott, általánosan elismert alapelveként kimondott tétele által jelent meg az effektív jogvédelem elve, amikor is a bíróság kimondta, hogy a közigazgatási aktusok ellen minden esetben biztosítani kell a bírósági jogorvoslat lehetőségét, még akkor is, ha a jogszabály ezt kifejezetten kizárná. Az alapelv általános érvénnyel tehát a bírói gyakorlatban került kidolgozásra, a kodifikáció szintjén a mai napig a *référé* eljárásokon (Code de justice administrative L521-1–3) keresztül érvényesül. Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a franciához hasonló rendszert követ a román közigazgatási perjog alapelvei rendszere, ahol jogszabályi szinten, általános alapelveként az

effektív jogvédelem elve szintén nem jelenik meg, hanem egyes eljárási szabályokon keresztül érvényesül.

A polgári perrendtartás szubszidiárius szerepe

A fentiekben már több helyen utaltunk a román rendszerben a polgári perrendtartás szabályaival való viszonyra, de a román rendszer ezen sajátos jellemzője miatt érdemesnek tartjuk külön pontban is elemezni e kérdést.

A szubszidiárius alkalmazás normatív alapját az LCA 28. cikk (1) bekezdése adja, amelyből következően, ha valamely kérdést az LCA szabályai nem tartalmaznak, azt a Codul civil és a Codul de procedură civilă előírásai egészítik ki szubszidiárius jelleggel érvényesülve, háttérjogszabályként, amennyiben azok nem összeegyeztethetetlenek a közhatalmi jogviszonyok sajátosságaival. Ez nem pusztán technikai utalás: a közigazgatási per számos részletkérdése ténylegesen a CPC alapján nyer rendezést, így többek között például a felfüggesztés, az eljárási jogutódlás vagy a bizonyítás szabályai tekintetében (Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă Art. 411-413 (felfüggesztés); Art. 38. és Art. 412 alin. (1) pct. 1. (jogutódlás); Art. 249-250, Art. 254 (bizonyítás általános szabályai).

A CPC – ahogyan arra a jogforrások keretében is utaltunk – az alapelvi rendszert illetően háttérjogi jellege miatt hangsúlyos szerepet kap. A CPC által szabályozott alapelvek tekintetében különösen a fentiekben ismertetett, a 8. cikk szerinti fegyveregyenlőség elve, a 14. cikk szerinti kontradiktórius eljárás elve, a 17. cikk szerinti nyilvánosság elve, valamint a 22. cikkben foglalt aktív bírói szerep elve hat a közigazgatási perekre (Tofan, 2017: 280-295). E tekintetben felvetődik azonban a kérdés, hogy a közigazgatási per sajátosságaira tekintettel mennyiben tudnak érvényesülni ezen polgári

perjogi konstrukciók. A román szakirodalomban és rendszerleíró anyagokban visszatérő megállapítás, hogy a civil eljárásjogi normák alkalmazhatóságát minden ügyben a közigazgatási jogviszony hatalmi természeté felől kell vizsgálni; a kompatibilitás kérdését végső soron a bíróság dönti el (ACA-Europe country report – Romania, 2017).

A román megoldás a fentiek alapján nem írható le sem tisztán inkvizitórius, sem tisztán adversárius modellként. A közigazgatási bíráskodás szervezeti és funkcionális értelemben közjogi kontroll, miközben az eljárási technikák jelentős része a polgári perrendtartásból származik (Dragoș–Neamțu, 2009:87-98). Ezt erősíti meg a román közigazgatási jog európai-zálódását elemző szakirodalom, amely a hazai rendszer fejlődését több forrásból táplálkozó, vegyes szerkezetű folyamatként írja le (Iorgovan, 2005:350-360) (Dragoș–Neamțu, 2009:87-98) (Dragoș–Swora–Skoczylas, 2012:38-54).

Alapelvek magasabb szintű normákban

A bevezetőben is említettük, miszerint a román közigazgatási perjog vegyes rendszerében egyik sajátossága szétválasztottsága: az alapelvek részben kodifikált jogszabályban, részben a bírói gyakorlatból, részben pedig az alkotmányból vezethetők le (Vedinas, 2020:520-540). Ezutóbbi alapelvek megjelenését a fentiekben ismertettük, így ehelyütt csak röviden utalunk arra ismételtén, hogy a közigazgatási perjogi alapelvek alkotmányos alapja, hogy az Alkotmány 21. cikke a bírósághoz fordulás szabadságát és a tisztességes eljáráshoz való jogot, az 52. cikk pedig a közhatalom által okozott sérelem bírói orvoslását biztosítja. A közigazgatási per alapelveinek értelmezése ezért nem választható el az alkotmányos garanciáktól: a közigazgatási bíróság nem pusztán szakbíróság, hanem az alkotmányos jogvédelem fóruma is (Iorgovan,

2005:350-360) (ACA-Europe country report – Romania, 2017).

A közigazgatási perjogi szabályozást nem csak alkotmányos szintű, de nemzetközi normák is erőteljesen befolyásolták, alakították, a román közigazgatási per fejlődésére érzékelhető hatást gyakoroltak az európai jogi standardok. A szakirodalom az európaizálódás egyik fontos csatornájaként írja le azt, hogy a román bírói gyakorlat és törvényhozás fokozatosan beépítette a jogbiztonság, a hatékony jogvédelem és a tisztességes eljárás európai követelményeit (Dragoş–Neamtu, 2009:87-98). A közigazgatási előeljárás és a bírósági kontroll kapcsolatáról szóló összehasonlító irodalom pedig arra mutat rá, hogy a román rendszer több ponton a francia ihletésű előzetes közigazgatási panasz és a bírósági kontroll sajátos összekapcsolására épül (Dragoş–Swora–Skoczylas, 2012:38-54).

Vizsgálatunk alapján az európai jogi normák vonatkozásában különösen az Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) és a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) esetjogának hatásai alakították a román jogfejlődést. Az említett EJEE 6. cikke a törvényes tárgyaláshoz való jogot fogalmazza meg, amelyből a tisztesség eljáráshoz való jog származtatható, amely közvetlen befolyást gyakorolt a bírói gyakorlatra (lásd az alábbiakban), különösen a kontradiktórius eljárás alapelveinek továbbfejlesztésére.

Kiemelt említést érdemel részünkről az EJEE 13. cikke szerinti hatékony jogorvoslat-hoz való jog, amely a hatékony jogvédelem alapelveinek kidolgozásában kapott szerepet. E tárgyban releváns bírói eseti döntések szintén a későbbiekben ismertetésre kerülnek. Az EJEB eseti döntéseinek jelentősége pedig különösen a *Bryan v. United Kingdom*, illetve a *Kress v. France* ügyekben érhető tetten. Ezen döntések jelentősége és hatása a román rendszerben a kontra-

diktórius eljárás erősödésében és a bírói kontroll mélységének értelmezésében érhető tetten.

A bírói gyakorlat szerepe

A román közigazgatási perjog egyik meghatározó sajátosságaként vezettük be, hogy az alapelvek nem kizárólag normatív módon, hanem jelentős részben a Înalta Curte de Casație și Justiție kötelező erejű jogértelmező döntései útján konkretizálódnak, melyet a szakirodalom is megerősít (ACA-Europe country report – Romania, 2017), különösen a *recurs în interesul legii* (jogegységi határozatok) intézményén keresztül. Ez álláspontunk szerint különösen jól látható azokon a döntéseken, amelyeket maga a Legii nr. 554/2004 hivatalos, annotált változata is feltüntet az egyes cikkekhez kapcsolódóan, mely segít a tájékozódásban. A következőkben az egyes alapelvek megalkotása, konkretizálása, valamint továbbfejlesztése szempontjából kiemelt jelentőségű bírósági jogfejlesztő tevékenység kerül a vizsgálatunk fókuszába elvi jelentőségű döntéseken keresztül.

A hatékony jogvédelem elve a bírói gyakorlatban

Ahogy a fentiekben is láthattuk, az effektív jogvédelem elve a román jogszabályokban általános, kodifikált alapelveként nem jelenik meg, így a bírói gyakorlat ezen alapelv tekintetében kiemelt jelentőséget kapott. Elsőként e tekintetben az ICCJ Decizia nr. 10/2015 számú ítéletet elemeztük, amelyben a bíróság kimondta, hogy az LCA 23. cikke alapján a normatív közigazgatási aktust megsemmisítő jogerős ítélet hatásai kiterjednek az annak alapján kibocsátott egyedi aktusokra is, ha azok a közzététel időpontjában még folyamatban lévő perek tárgyát képezik. Ezem a döntés jelentőségének tartjuk, hogy a jogvédelem hatékonyságát erősíti, mert megakadályozza, hogy a normatív

aktus megsemmisítése ellenére annak egyedi „lenyomatai” érintetlenek maradjanak.

A hatékony jogvédelem alapelveinek érvényre juttatása mutatkozott meg az ICCJ Decizia nr. 35/2016 ügyszám alatti döntésben, amelyben a bíróság az LCA 24. cikkének értelmezése körében megerősítette, hogy a közigazgatási bírósági ítéletek végrehajtására a speciális törvényi határidőket kell alkalmazni. Ez a határozat az effektív jogvédelem elvének gyakorlati oldala szempontjából kiemelkedő: a közigazgatási per nem érhet véget pusztán deklaratív ítélettel, hanem annak végrehajthatónak is kell lennie.

Vizsgálatunk alapján az effektív jogvédelem az *exceptio de nelegalitate*, azaz jogellenességi kifogás jogintézménye vonatkozásában is megmutatkozik a bírói gyakorlat jogfejlesztő hatásán keresztül. Az ICCJ Decizia nr. 36/2016 számú ítélet rögzítette, hogy az LCA 4. cikke szerinti *exceptio de nelegalitate* egyedi közigazgatási aktus esetén közvetlenül a felülvizsgálati eljárásban is felhozható. Ez a döntés jól mutatja, hogy a román közigazgatási bírászkodás a jogvédelem eszközeit nem szűken, hanem a perbeli védekezési lehetőségek hatékony biztosítása irányában értelmezi.

Kiemelt jelentőséggel kell szót ejtenünk az ICCJ, Decizia nr. 10/2017 (RIL) számú ítéletről. A döntés alapjául szolgáló ügyben felmerülő központi kérdés a közigazgatási perekben igénybe vehető jogorvoslati eszközök köre volt. A bíróság döntésében kimondta, hogy a jogorvoslatok értelmezése során az effektív (hatékony) jogvédelem elvét elsődlegesen kell figyelembe venni. Az ítélet jelentősége, hogy túlmutat a szűken vett jogértelmezésen, és az EJEE 13. cikkéből, a hatékony jogorvoslatokhoz való jogból levezetett követelményeket integrálja a román rendszerbe, és ezzel az effektív jogvédelem elvét önálló alapelvként alkotta meg.

Az alapelvi rendszer egészét nézve ezáltal levonhatjuk a következtetést, hogy a hatékony

jogvédelem Romániában nem pusztán törvényi, hanem bírói elvként is érvényesül, kiemelten az európai jogi hatások becsatornázásának eredményeként.

A jogegység és jogbiztonság elve

A jogegység és jogbiztonság alkotmányos követelményének a közigazgatási perekben való érvényesülését illetően az ICCJ Decizia nr. 17/2017 (RIL) számú ítéletét szükséges elsőként említenünk, amely döntés a közigazgatási perben alkalmazható jogorvoslatok egységes értelmezését célozta. Az ICCJ ítéletében hangsúlyozta a közigazgatási perekben az egységes jogalkalmazás szükségességét és a jogbiztonság követelményét. A döntés jelentősége, hogy a bíróság egy olyan alapelvet konkretizált, amely explicit módon nem jelenik meg az LCA-ban, ezáltal a bírói jogfejlesztés eredményeként vált a jogegység és jogbiztonság elve meghatározó alapelvvé.

A bírói gyakorlat áttekintése alapján azt tapasztaltuk, hogy a jogbiztonság elvének érvényesülése a hatásköri szabályok összefüggésében is értelmezésre és hangsúlyozásra került a bírósági jogfejlesztés során. Az ICCJ Decizia nr. 13/2015 számú ítélete az LCA 2. cikk (1) bekezdés f) pontja és 10. cikke, valamint a CPC hatásköri szabályai alapján megerősítette, hogy bizonyos, közhatalmi szereplők közötti finanszírozási természetű viták is a közigazgatási bíróságok hatáskörébe tartoznak. Ez a döntés azt jelzi számunkra, hogy a román legfelsőbb bírói gyakorlat a közigazgatási per fogalmát funkcionálisan, a közfeladat-ellátás és a közhatalmi elem figyelembevételével értelmezi.

A kontradiktórus eljárás és tisztességes eljárás

A kontradiktórus eljárás elvét a fentiekben részletesen bemutattuk, külön figyelemmel arra, hogy az alapelv a háttérjogi CPC-ben, azaz a polgári perrendtartásban található. Eb-

ből kifolyólag azonban kérdésként merült fel az alapelvnek a közigazgatási perekben való alkalmazási terjedelme és pontos tartalma, amelyre a bírói gyakorlatban kellett keresnünk a választ.

Az ICCJ, Decizia nr. 8/2020 (RIL) számú döntésben a bíróság elvi jelentőséggel és megerősítve kimondta, hogy a kontradiktórius eljárás elve a közigazgatási perekben is teljeskörűen érvényesül. Ezen alapelv érvényesülése értelmében a feleknek tényleges lehetőséget kell biztosítani álláspontjuk kifejtésére, az eljárás nem lehet pusztán formális. A bírósági gyakorlat által hangsúlyozott szerepű kontradiktórius elv az európai jog, különösen az EJEE 6. cikkének közvetlen hatását tükrözi, amely jó példája az európaizálódás folyamatának.

A bíró aktív szerepe (korlátozott hivatalbóliság)

A kodifikált alapelvek körében kitértünk arra, hogy a hivatalbóliság elve, az aktív bírói szerep nem a közigazgatási eljárás speciális alapelveként, hanem a polgári perjog alapelveinek becsatornázásán keresztül érvényesül a román modellben. Egyéb nemzetek eljárási rendszeréhez hasonlóan ezáltal ezen alapelv kiemelt hangsúlyozása a bírósági gyakorlat jogfejlesztő tevékenységére hárult – vizsgáljuk meg, milyen eredménnyel.

Az ICCJ számos döntésben kimondott gyakorlata e tárgyban összegezve érdemes kezelni (lásd például: Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 3470/2013, Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 185/2016), mivel következetesen visszatérő kérdésről van szó. A bírói gyakorlat alapján összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a román rendszerben a hivatalbóliság alapelve értelmében a bíróság nem maradhat passzív, a tényállás felderítésében aktívan kell részt venni, ugyanakkor nem lépheti túl a kereseti kérelmet. A bírói aktivitás és a rendelkezési elv egyidejű, de korlátozott jelenlétét a szakirodalom is hangsúlyozza (Tofan,

2017:260-270; 280-295) (Vedinas, 2020:520-540), melyet „vegyes modell” terminus használatával írnak le az összehasonlító jogi munkák.

A közigazgatási jogviták hatókörének kiterjesztése

A kiemelt jelentőségű bírósági döntések között végül az ICCJ, Decizia nr. 7/2024 (RIL) számú ítélet említését tartjuk nélkülözhetetlennek, amely döntés a közigazgatási jogvita fogalmának terjedelmével foglalkozik. A bíróság az ügyben kimondta, hogy a közigazgatási jogvita fogalma tágan értelmezendő, amelyre való tekintettel hangsúlyozottan megerősítette az alkotmányos alapokon nyugvó bírósághoz fordulás jogának elsődlegességét. Ez a román rendszerben a jogvédelem expanzív értelmezését jelzi.

ÖSSZEGRZÉS

Az átfogó elemzés mentén összefoglalva levonjuk a következtetést, hogy a román közigazgatási perjog alapelvei rendszere részben kodifikált, részben pedig alkotmányos normákon, valamint a bírói gyakorlaton alapul. Az alapelvek egy része közvetlenül a Legea nr. 554/2004-ből következik, más része a Codul de procedură civilă alapelveiből, további részük pedig alkotmányos és európai jogi keretektől nyer tartalmat. A rendszer egyik kulcsa az, hogy a közigazgatási per egyszerre marad a közhatalom törvényességi kontrolljának fóruma, miközben eljárási szinten számottevő mértékben támaszkodik a polgári perrendtartás garanciáira és technikáira (ACA-Europe country report – Romania, 2017). Vizsgálatunk eredménye alapján a bírói gyakorlat ehhez nem csupán alkalmazási, hanem konkretizáló funkciót is hozzáad, így többek között a jogvédelem hatékonysága, a jogegység és jobbiztonság, a kontradiktórius és tisztességes eljárás, a bíróság aktív eljárási szerepe, valamint a közigazgatási jogviták ha-

tökörének kiterjesztésén keresztül a bírósághoz fordulás joga kérdéseiben.

A jelen tanulmányban ismertetettek szerint megállapíthatjuk, hogy a román közigazgatási perjog vegyes jellegű modellt, melyben a rendelkezési elv korlátozottan van jelen, a bíró aktív szerepe (a hivatalbóltság elve) hangsúlyos, de mellette a kontradiktórius eljárás elve is érvényesül. A rendszer így egyszerre mutat kontradiktórius és inkvizitórius jegyeket (Vedinas, 2020:550-560), ennek következtében Románia jogrendszere a kontinentális modellek között elhelyezkedő, vegyes modellt alkot.

E hazánkkal szomszédos ország közigazgatási perjogának bemutatása által megfigyelhetjük, hogy Románia, mint posztkommunista ország közigazgatási perjoga miként fejlődött, és a hazai vonatkozásban is ismert nemzetközi hatások miként jelennek meg közigazgatási perjogában, különösen alapelveiben. Álláspontunk szerint a környező közép- és kelet-európai országok nem hanyagolhatók el az összehasonlító jogi vizsgálat során a szakirodalomban. Ezen országok, így köztük Románia közigazgatási perjogi jogfejlődése ugyan direkt és közvetlen hatással bizonyosan nem volt a magyarországi közigazgatási perrendtartás kodifikációjára, közvetve azonban – különösen az azonos vagy hasonló nemzetközi példák interpretálása nyomán – mégis találunk olyan hasonló vonásokat, amelyek a hazai közigazgatási perjogi jogfejlődésre gyakorolt, átételes hatásokat mutatják.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

Administrative Justice in Europe – Romania report, ACA-Europe country report, 2017, elérhető: aca-europe.eu (letöltve: 2026. április 10.)
 Bunderverwaltungsgericht, Urteil vom 26.02.1987 – 3 C 85.84, BVerwGE 77, 150
 Chapus, René: *Droit du contentieux administratif*, Paris, Montchrestien, 11e édition, 2004, 382-387.
 Code de justice administrative, L521-1-3; R311-1

Conseil d'État, Ass., 17 février 1950, Dame Lamotte
 Constituția României, republicată în Monitorul Oficial al României
 Dragoș, Dacian Cosmin: *Procedura administrativă prealabilă sesizării instanței de contencios administrativ*, București, Editura Hamangiu, 2023, különösen 56–57, 222–231, 239.
 Dragoș, Dacian C. – Neamțu, Bogdana (2009): Europeanisation of Administrative Law in Romania: Current Developments in Jurisprudence and Legislation, *Review of European Administrative Law*, vol. 2, no. 1, 2009, 87–98.
 Dragoș, Dacian C. – Swora, Mariusz – Skoczylas, Andrzej (2012): Administrative Appeals in Romania and Poland – A Topical Comparative Perspective, *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, No. 37 E/2012, 38–54.
 European Convention on Human Rights 6. cikk, 13. cikk
 European Court of Human Rights: Bryan v. United Kingdom, No. 19178/91, Judgment of 22 November 1995.;
 European Court of Human Rights: Kress v. France, No. 39594/98, Judgment of 7 June 2001.
 Európai Unió Bírósága C-432/05. sz. Unibet (London) Ltd és Unibet (International) Ltd kontra Justitiekanslern, 2007. március 13-i ítélet, ECLI:EU:C:2007:163
 F. Rozsnyai Krisztina: *A közigazgatási eljárásjog európaizálódása*, In Fazekas Marianna - Nagy Marianna: *Tanulmányok Berényi Sándor tiszteletére*. Budapest, 2010, 123-135, 123 sk.
 Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 3470/2013
 Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 10/2015
 Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 13/2015 (RIL)
 Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 35/2016
 Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 36/2016
 Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 185/2016
 Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 10/2017 (RIL)
 Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 17/2017 (RIL)
 Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 8/2020 (RIL)

- Înalta Curte de Casație și Justiție Secția de contencios administrativ și fiscal, Decizia nr. 186/2023
- Înalta Curte de Casație și Justiție (ICCJ) Decizia nr. 7/2024 (RIL)
- Iorgovan, Antonie (2005): *Tratat de drept administrativ*, vol. II, ediția a IV-a, Editura All Beck, București, 350–360.
- Kúria: *A közigazgatási bíráskodás továbbfejlesztésének, a közigazgatási perjog megalkotásának távlati programja (bővített anyag), 4. Megváltoztatási jogkör és perorvoslat*, forrás: www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/4.melleklet.pdf, letöltve: 2025. 03. 25.
- Legea nr. 134/2010 privind Codul de procedură civilă
Legea contenciosului administrativ nr. 554/2004
- Manta, Pantelimon: „Judecarea acțiunilor în contencios administrativ”, *Analele Universității „Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu – Seria Științe Juridice*, nr. 1, 2015, 17-18.
- Petrescu, Radu-Nicolae: *Actualitatea recursului administrativ în dreptul român. Unele considerații*, *Revista Transilvană de Științe Administrative*, nr. 2(31), 2012, 84.
- Săraru, Cătălin-Silviu: „Administrative litigation systems in Europe”, *Juridical Tribune*, Vol. 7, Issue 1, 2017., 232.
- Tăbărcă, Mihaela: „Aspecte privitoare la procedura prealabilă reglementată de legea nr. 554/2004”, *Revista Transilvană de Științe Administrative*, vol. 11, nr. 23, 2009, 89–96.
- Tofan, Dana Apostol (2017): *Drept administrativ*, vol. II. *Actul administrativ. Contenciosul administrativ*, Ed. C.H. Beck, București, (ediția a IV-a), 232–233., 260-270, 280-295.
- Vedinaș, Verginia (2020): *Drept administrativ*, Ediția a XII-a, revăzută și actualizată, Editura Universul Juridic, București, 520–540., 550-560.

JEGYZETEK

- 1 „*contenciosul administrativ are un caracter mixt, fiind guvernat atât de norme de drept public, cât și, în completare, de normele procedurii civile*” – Dana Apostol Tofan: *Drept administrativ*, vol. II. *Actul administrativ. Contenciosul administrativ*, Ed. C.H. Beck, București, 2017 (ediția a IV-a), 232–233. o.